

STATUS PRAWNY WIERZycIELA WSPÓLNIKA W SPÓŁCE JAWNEJ

Uwagi materialnoprprawne

Grzegorz Kozieł

MONOGRAFIE

Wolters Kluwer

Pragnę serdecznie podziękować recenzentowi wydawniczemu
prof. zw. dr hab. Andrzejowi Kidybie za cenne uwagi,
które wykorzystałem w pracy.

STATUS PRAWNY WIERZycIELA WSPÓLNIKA W SPÓŁCE JAWNEJ

Uwagi materialnoprprawne

Grzegorz Koziel

MONOGRAFIE

Stan prawny na 1 grudnia 2015 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Andrzej Kidyba

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Ewa Fonkowicz

Opracowanie redakcyjne

Anna Januchta

Łamanie

Wolters Kluwer

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN 978-83-264-9282-2

ISSN 1897-4392

Wydane przez:

Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Książkę tę dedykuję moim młodszym synom
– Cyprianowi i Teofilowi

Spis treści

Wykaz skrótów	13
Wstęp	15
Rozdział I	
Pojęcie i koncepcja usytuowania prawnego wierzyciela wspólnika	21
§ 1. Znaczenie prawne określenia „wierzyciel” a pojęcie i status wierzyciela wspólnika w spółce jawnej.....	21
§ 2. Kategoria „wierzyciel wspólnika w spółce jawnej”	30
1. Zakres pojęcia „wierzyciel wspólnika w spółce jawnej”	30
2. Wierzyciel wspólnika jako osoba trzecia względem spółki i pozostałych wspólników	39
§ 3. Pojęcie i ukształtowanie statusu prawnego wierzyciela wspólnika	43
1. Zakres przedmiotowy pojęcia „status prawny wierzyciela wspólnika”	43
2. Propozycje klasyfikacji praw wierzyciela wspólnika	47
§ 4. Powstanie, zmiana i ustanie statusu prawnego wierzyciela wspólnika	52
1. Nabycie statusu prawnego wierzyciela wspólnika	52
A. Powstanie i nabycie pierwotne	52
B. Nabycie pochodne.....	53
2. Zmiana statusu prawnego wierzyciela wspólnika	64
3. Ustanie statusu prawnego wierzyciela wspólnika	73
§ 5. Wnioski	78

Rozdział II

Prawa przysługujące wierzycielowi wspólnika w spółce jawnej

w zwykłej formie ustrojowej	80
§ 1. Pozycja prawna wierzyciela wspólnika w spółce jawnej w zwykłej formie ustrojowej w wybranych systemach prawnych	80
§ 2. Prawo do uzyskania zajęcia praw, którymi wspólnik może swobodnie rozporządzać (art. 62 § 1–2 k.s.h.)	89
1. Zasady ogólne rozporządzania prawami wspólnika	89
2. Zakres przedmiotowy zajęcia	91
3. Sposób i forma realizacji zajęcia	96
4. Konsekwencje prawne zajęcia	101
5. Propozycja kwalifikacji prawa do zajęcia praw wspólnika przy użyciu systematyki praw podmiotowych	103
§ 3. Prawo wypowiedzenia umowy spółki (art. 62 § 2 k.s.h.)	106
1. Pojęcie i charakter prawny wypowiedzenia przez wierzyciela wspólnika	106
2. Przesłanki wypowiedzenia	109
3. Sposób, forma prawna i termin wypowiedzenia	111
4. Skutki prawne wypowiedzenia	112
5. Prawo wypowiedzenia umowy spółki jawnej przez wierzyciela wspólnika jako prawo podmiotowe	118
§ 4. Prawo żądania przeprowadzenia likwidacji spółki (art. 64 § 2 zdanie drugie k.s.h.)	122
1. Okoliczności i warunki powstania prawa	122
2. Przeprowadzenie likwidacji spółki jako przedmiot żądania	124
3. Skutki realizacji prawa żądania przeprowadzenia likwidacji	126
4. Prawo żądania przeprowadzenia likwidacji a rodzaje praw podmiotowych	127
§ 5. Prawo do wypłaty udziału kapitałowego (art. 65 § 3 zdanie pierwsze k.s.h.)	131
1. Okoliczności i warunki powstania prawa	131
2. Ustalenie wysokości, forma, sposób i termin realizacji wypłaty	133
3. Prawne konsekwencje wypłaty	138

4. Charakterystyka prawa do wypłaty udziału kapitałowego jako prawa podmiotowego	138
§ 6. Prawo do zwrotu rzeczy wniesionych do spółki tytułem wkładu do używania (art. 65 § 3 zdanie drugie k.s.h.)	140
1. Uwarunkowania prawne i przesłanki powstania prawa	140
2. Rzeczy wniesione do używania jako przedmiot wkładu wspólnika podlegającego zwrotowi	142
3. Sposób i forma zwrotu rzeczy wniesionych do używania	144
4. Skutki zwrotu rzeczy wniesionych do używania	146
5. Prawo do zwrotu rzeczy wniesionych do spółki tytułem wkładu do używania jako prawo podmiotowe	147
§ 7. Prawo do zysku ze spraw niezakończonych przed wystąpieniem wspólnika i związane z tym uprawnienia szczegółowe (art. 65 § 5 k.s.h.)	149
1. Okoliczności i przesłanki powstania prawa	149
2. Uprawnienia do żądania wyjaśnień, rachunków i podziału zysku	151
3. Sposób, forma i skutki prawne wypłaty	152
4. Kwalifikacja prawa do udziału w zysku spółki ze spraw jeszcze niezakończonych (i związanych z nim uprawnień szczegółowych) z perspektywy rodzajów praw podmiotowych	153
§ 8. Wnioski	156

Rozdział III

Prawa przysługujące wierzycielowi wspólnika w spółce jawnej po zaistnieniu przesłanki jej rozwiązania	162
§ 1. Pozycja prawna wierzyciela wspólnika w spółce jawnej po zaistnieniu przesłanki rozwiązania spółki w wybranych systemach prawnych.....	162
§ 2. Prawo wyrażenia zgody na zawarcie porozumienia dotyczącego innego sposobu zakończenia działalności spółki w przypadku wskazanym w art. 67 § 2 k.s.h.	168
1. Dopuszczalność i znaczenie prawne porozumienia w sprawie zakończenia działalności spółki.....	168
2. Sposób i forma wyrażenia zgody na zawarcie porozumienia	171
3. Charakter prawny zgody na zawarcie porozumienia	172

4. Konsekwencje wyrażenia i niewyrażenia zgody	173
5. Prawo wyrażenia zgody na zawarcie porozumienia dotyczącego innego sposobu zakończenia działalności spółki jako prawo podmiotowe.....	174
§ 3. Prawo wnioskowania do sądu rejestrowego o ustanowienie albo odwołanie likwidatorów (art. 71 § 1 i 73 § 1 k.s.h.).....	176
1. Wnioskowanie o ustanowienie albo odwołanie likwidatorów jako przedmiot jednego prawa	176
2. Przesłanki realizacji prawa	179
3. Treść wniosku o ustanowienie albo odwołanie likwidatora, sposób, forma i skutki realizacji prawa	183
4. Kwalifikacja prawa wnioskowania do sądu rejestrowego o ustanowienie albo odwołanie likwidatorów według kryteriów systematyki rodzajów (postaci) prawa podmiotowego	185
§ 4. Prawo podejmowania uchwał dotyczących prowadzenia spraw spółki w likwidacji na zasadach przewidzianych w art. 77 § 2 k.s.h.	189
1. Cele i zasady prowadzenia spraw spółki w likwidacji	189
2. Przesłanki realizacji prawa	190
3. Sposób podejmowania i forma uchwały	193
4. Charakter prawny uchwały	194
5. Konsekwencje prawne podjęcia uchwały	195
6. Prawo podejmowania uchwał dotyczących prowadzenia spraw spółki w likwidacji a rodzaje praw podmiotowych ...	196
§ 5. Prawa do udziału w majątku likwidowanej spółki (art. 82 § 2 k.s.h.)	199
1. Kategoria praw do udziału w majątku likwidowanej spółki.....	199
2. Prawo do części majątku likwidowanej spółki określonej w jej umowie (art. 82 § 2 zdanie pierwsze k.s.h.)	200
A. Okoliczności i przesłanki powstania prawa	200
B. Kategoria udziału w kwocie likwidacyjnej a udział w znaczeniu art. 82 § 2 zdanie drugie k.s.h. („likwidacyjny”) i udział kapitałowy.....	201

C. Sposoby określenia zasad podziału majątku likwidowanej spółki w jej umowie a tryb i forma realizacji prawa przez wierzyciela wspólnika	203
D. Skutki prawne realizacji prawa	205
3. Prawo do spłaty udziału w znaczeniu art. 82 § 2 zdanie drugie k.s.h. („udziału likwidacyjnego”)	205
A. Uwarunkowania prawne i przesłanki powstania prawa	205
B. Sposób ustalenia i forma spłaty	206
C. Prawne konsekwencje spłaty	208
4. Prawo do wypłaty nadwyżki majątku pozostałej po spłacie „udziałów likwidacyjnych” (art. 82 § 2 zdanie trzecie k.s.h.)	209
A. Okoliczności i przesłanki powstania prawa	209
B. Zasady ustalania, sposób, forma i prawne konsekwencje wypłaty nadwyżki w majątku likwidowanej spółki	210
5. Prawo do zwrotu rzeczy wniesionych do spółki tytułem wkładu do używania (art. 82 § 3 k.s.h.)	210
A. Uwarunkowania prawne i przesłanki powstania prawa	210
B. Sposób, forma i skutki zwrotu rzeczy wniesionych do używania	212
6. Kwalifikacja prawno-podmiotowa praw do udziału w majątku likwidowanej spółki	213
§ 6. Prawo przeglądania ksiąg i dokumentów rozwiązanej spółki (art. 84 § 4 k.s.h.)	215
1. Powstanie i realizacja prawa a istnienie spółki	215
2. Przesłanki realizacji prawa	215
3. Zakres przedmiotowy, okres, sposób, forma i skutki realizacji prawa	216
4. Prawo przeglądania ksiąg i dokumentów rozwiązanej spółki jako prawo podmiotowe	218
§ 7. Wnioski	220

Podsumowanie	227
The legal status of the creditors of partners in registered partnerships. Comments on substantive law issues. Summary	235
Bibliografia	243

Wykaz skrótów

Źródła prawa

BGB	– <i>Bürgerliches Gesetzbuch</i> z dnia 18 sierpnia 1896 r., niemiecki kodeks cywilny
CC	– <i>Codice Civile Italiano</i> z dnia 16 marca 1942 r., włoski kodeks cywilny
HGB	– <i>Handelsgesetzbuch</i> z dnia 10 maja 1897 r., niemiecki kodeks handlowy
k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121 z późn. zm.)
k.h., kodeks handlowy	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. – Kodeks handlowy (Dz. U. Nr 57, poz. 502 z późn. zm.)
k.p.c.	– ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)
k.r.o.	– ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 583)
k.s.h.	– ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1030 z późn. zm.)
OR	– <i>Obligationenrecht</i> z dnia 30 marca 1911 r., szwajcarski kodeks zobowiązań
PA	– <i>Partnership Act</i> z dnia 14 sierpnia 1890 r., brytyjska ustawa o spółkach osobowych
u.k.w.h.	– ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 707 z późn. zm.)
u.r.	– ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 330 z późn. zm.)
u.u.o.	– ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 392 z późn. zm.)
u.z.r.	– ustawa z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 67, poz. 569 z późn. zm.)
ustawa o KRS	– ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1142 z późn. zm.)

- ZPO – *Zivilprozessordnung* z dnia 30 stycznia 1877 r., niemiecka ustawa o postępowaniu sądowym w procesie cywilnym

Czasopisma, publikatory i inne

- KPP – Kwartalnik Prawa Prywatnego
M. Praw. – Monitor Prawniczy
NP – Nowe Prawo
NPN – Nowy Przegląd Notarialny
OSA – Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
PiP – Państwo i Prawo
PPE – Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPH – Przegląd Prawa Handlowego
Pr. Bank. – Prawo Bankowe
Pr. Spółek – Prawo Spółek
PS – Przegląd Sądowy
Rej. – Rejent
RPEiS – Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SA – Sąd Apelacyjny
SN – Sąd Najwyższy
St. Cyw. – Studia Cywilistyczne

Wstęp

I. Celem niniejszej pracy jest przedstawienie usytuowania prawnego wierzyciela wspólnika w spółce jawnej w prawie polskim. W usytuowaniu tym wstępuje wiele odrębności i elementów szczególnych w stosunku do pozycji prawnej wierzyciela w ogólnym znaczeniu cywilnoprawnym.

Status prawny wierzyciela wspólnika w spółce jawnej ma wymiar szczególny z kilku powodów. W niniejszym wstępie do całości rozważań pracy za zasadne uznano zwrócenie uwagi na trzy podstawowe przyczyny takiego stanu rzeczy.

Po pierwsze, wierzyciel wspólnika został prawnie usytuowany jako osoba trzecia w stosunku do spółki jawnej.

Po drugie, mimo tego, że wierzyciel wspólnika jest podmiotem zewnętrznym (osobą trzecią) wobec spółki jawnej – a nie jej współnikiem – wierzycielowi temu przysługują w niej określone prawa, które kształtują jego pozycję prawną.

Po trzecie, zakres treściowy statusu prawnego wierzyciela wspólnika w spółce jawnej jest dynamiczny, ulega modyfikacjom, które zależą przede wszystkim od stopnia aktywności prawnej wierzyciela w dążeniu do zaspokojenia jego wierzytelności z praw wspólnika w spółce.

II. Niniejsze opracowanie zawiera analizę pozycji prawnej wierzyciela wspólnika spółki jawnej przede wszystkim na gruncie prawa spółek. W związku z tym odnoszące się do statusu prawnego tego wierzyciela zagadnienia z zakresu prawa postępowania cywilnego, prawa upadłościowego, prawa pracy, prawa publicznego gospodarczego, prawa finansowego, prawa rodzinnego, prawa spadkowego i innych dziedzin prawa zostały w pracy zarysowane w wymiarze niezbędnym do wyjaśnienia przedmiotowej problematyki, zachowania kompletności wywodu, a także analizy spójności przyjętych rozwiązań prawnych. Z tego względu, niniejsza praca nie stanowi wyczerpującego opracowania problematyki statusu prawnego

wierzyciela wspólnika spółki jawnej w ogólności, ale jest celowo zawężona do materii prawa spółek.

III. W pracy świadomie skoncentrowano się na uwypukleniu specyfiki pojęcia, zakresu, charakteru prawnego i treści statusu prawnego wierzyciela wspólnika w spółce jawnej. Wskazana problematyka, pomimo podstawowego znaczenia w sferze teoretycznej i praktycznej, nie była do chwili obecnej przedmiotem opracowania o wymiarze kompleksowym, w tym np. monografii. Prace naukowe i inne wypowiedzi z tego zakresu, jakkolwiek zawierają bardzo cenne uwagi dotyczące pozycji prawnej wierzyciela wspólnika spółki jawnej, mają charakter fragmentaryczny. Najczęściej są one elementami większych opracowań typu komentarzowego, czy też podręcznikowego. Zagadnienia objęte zakresem pracy nie były również do chwili obecnej przedmiotem obszerniejszych, bezpośrednio odnoszących się do nich wypowiedzi orzeczniczych. W związku z tym zamiarem autora było z jednej strony możliwie obszerne zwrócenie uwagi bezpośrednio na zagadnienia i problemy z tego zakresu, jakie nie doczekały się refleksji naukowej. W tym celu w pracy możliwie szeroko odwołano się do literatury i orzecznictwa z zakresu prawa cywilnego oraz handlowego. Z drugiej strony, w celu wyłączenia powtórzeń i odtworzeń, jako jedno z założeń prezentacji przyjęto syntezę wypowiedzi piśmiennictwa oraz orzecznictwa w kwestiach związanych z zagadnieniem tytułowym albo odsyłanie w tym zakresie do obszerniejszych prac zawierających wyniki badań w określonych kwestiach szczegółowych.

IV. Znaczenie poruszanych w pracy zagadnień, poza przywołaną wyżej odrębnością i specjalizacją statusu wierzyciela wspólnika w spółce, wynika z modelowego wymiaru spółki jawnej, stanowiącej podstawową formę spółki handlowej, w tym handlowej spółki osobowej. Uregulowania dotyczące spółki jawnej stosuje się odpowiednio w zakresie nieuregulowanym do spółki partnerskiej, komandytowej i – częściowo – komandytowo-akcyjnej (art. 89, 103, 126 § 1 pkt 1 k.s.h.), w tym także do wierzycieli wspólników tych spółek (z wyjątkiem wierzycieli akcjonariuszy). W związku z powyższym usytuowanie prawne wierzyciela wspólnika w spółce jawnej ma charakter modelowy dla pozycji prawnej wierzyciela wspólnika w handlowej spółce osobowej (z wyjątkiem wierzycieli akcjonariusza w spółce komandytowo-akcyjnej). Regulacje dotyczące wierzyciela wspólnika spółki jawnej mają istotne znaczenie również z perspektywy obszernego zakresu wykorzystania tej spółki w obrocie prawnym.

V. W niniejszym opracowaniu poddano analizie unormowania dotyczące pozycji prawnej wierzyciela wspólnika w spółce jawnej w prawie polskim. Podstawą rozważań i wniosków zawartych w niniejszej pracy jest zatem przede wszystkim metoda dogmatyczna. W jej ramach zastosowano wszystkie fundamentalne metody wykładni, w tym zwłaszcza wykładnię językową, logiczną, funkcjonalną, systemową, a także elementy wykładni historycznej odnoszącej się do odpowiednich regulacji kodeksu handlowego. Ze względu na bezpośrednie nawiązanie w polskiej konstrukcji normatywnej statusu wierzyciela wspólnika w spółce jawnej do przepisów niemieckich oraz szwajcarskich, podstawą wniosków dotyczących tego statusu są uwagi o charakterze prawnoporównawczym świadomie ograniczone do prawa niemieckiego i szwajcarskiego. Mając na uwadze wielowątkowość poruszanej problematyki, zamiarem autora było skoncentrowanie się w tym zakresie na zagadnieniach pojęcia, metody i zakresu usytuowania prawnego wierzyciela wspólnika w spółce jawnej.

VI. W rozdziale I pracy poddano charakterystyce kategorię wierzyciela w ogólności z punktu widzenia jego najważniejszych generalnych cech jurydycznych (§ 1). Następnie przedstawiono prezentację zagadnienia pojęcia wierzyciela wspólnika spółki jawnej w prawie polskim (§ 2), w której podstawą określonych wniosków jest m.in. koncepcja unormowania statusu wierzyciela w prawie niemieckim oraz szwajcarskim. W dalszej części rozdziału I przedmiotem analizy są zagadnienia pojęcia i ukształtowania statusu prawnego wierzyciela wspólnika w spółce jawnej, a także propozycje klasyfikacji jego poszczególnych praw (§ 3). Rozważania te stanowią niezbędną podstawę kwalifikacji poszczególnych praw tego wierzyciela z perspektywy przymiotów praw podmiotowych dokonanych w ostatnich punktach paragrafów w rozdziale II i III pracy. Paragraf 4 w rozdziale I pracy został poświęcony istotnym z perspektywy ustalenia przysługiwania statusu prawnego wierzyciela wspólnika w spółce jawnej zagadnieniom powstania, zmiany i ustania tego statusu. W § 5 zamieszczono konkluzje rozważań przedstawionych w rozdziale I.

W rozdziale II i III niniejszej pracy przedstawiono w podobnym ujęciu redakcyjnym i merytorycznym poszczególne prawa wierzyciela wspólnika spółki jawnej, które przysługują mu odpowiednio przed i po zaistnieniu przesłanki rozwiązania tej spółki.

Rozdział II rozpoczął od uwag o charakterze prawnoporównawczym dotyczących pozycji prawnej wierzyciela wspólnika w spółce jawnej w zwykłej formie ustrojowej tej spółki w wybranych systemach prawnych,

tj. niemieckim i szwajcarskim (§ 1). Następnie dokonano analizy praw, które stanowią istotną podstawę nabycia przez wierzyciela wspólnika spółki jawnej większości pozostałych praw, tj. prawa do uzyskania zajęcia praw, jakimi wspólnik ten może swobodnie rozporządzać (§ 2), a także prawa wypowiedzenia umowy spółki (§ 3). W dalszej kolejności przedmiotem wywodu jest prawo, którego realizacja wpływa wprost na rozpoczęcie postępowania zmierzającego do zakończenia działalności spółki jawnej – prawo żądania przeprowadzenia likwidacji (§ 4). Poddane analizie jako trzy ostatnie w rozdziale II prawa wierzyciela wspólnika mają ścisły związek z realizacją dwóch pierwszych, tj. wskazanych w § 2–3. Są nimi kolejno: prawo do wypłaty udziału kapitałowego (§ 5), prawo do zwrotu rzeczy wniesionych do spółki tytułem wkładu do używania (§ 6) i prawo do zysku ze spraw niezakończonych przed wystąpieniem wspólnika oraz związane z tym uprawnienia szczegółowe (§ 7). W § 8 rozdziału II zamieszczono wnioski z rozważań przedstawionych w tym rozdziale.

Rozdział III rozpoczynają uwagi o charakterze komparatystycznym dotyczące usytuowania prawnego wierzyciela wspólnika w spółce jawnej po zaistnieniu przesłanki rozwiązania tej spółki w wybranych systemach prawnych – niemieckim i szwajcarskim (§ 1). Wprawdzie porozumienie w sprawie innego sposobu zakończenia działalności spółki jawnej w sytuacji opisanej w art. 67 k.s.h. powinno być zawarte przed zaistnieniem przesłanki rozwiązania spółki, jednak zgoda na to porozumienie może być wyrażona także po jego zawarciu. W związku z tym w tej grupie praw wierzyciela wspólnika spółki jawnej usytuowano na wstępie prawo wyrażenia zgody na zawarcie porozumienia dotyczącego innego sposobu zakończenia działalności spółki w przypadku wskazanym w art. 67 § 2 k.s.h. (§ 2). Kolejne poddane analizie w rozdziale III prawa wierzyciela wspólnika w spółce jawnej mają ścisły związek z podejmowaniem przez likwidatorów tzw. czynności likwidacyjnych. Są nimi: prawo wnioskowania do sądu rejestrowego o ustanowienie albo odwołanie likwidatorów (§ 3), a także prawo podejmowania uchwał dotyczących prowadzenia spraw spółki w likwidacji na zasadach określonych w art. 77 § 2 zdanie drugie k.s.h. (§ 4). Następnie przedstawiono prawa do udziału w majątku likwidowanej spółki (§ 5), tj. prawo do części majątku likwidowanej spółki określonej w jej umowie, prawo do spłaty udziału w znaczeniu art. 82 § 2 zdanie drugie k.s.h. („udziału likwidacyjnego”), prawo do wypłaty nadwyżki majątku pozostałej po spłacie „udziałów likwidacyjnych” oraz prawo do zwrotu rzeczy wniesionych do spółki tytułem wkładu do używania. Ostat-

nim z praw wierzyciela wspólnika spółki jawnej poddanych analizie w rozdziale III jest prawo dotyczące funkcjonowania tej spółki, którego realizacja następuje po jej rozwiązaniu, tj. prawo przeglądania ksiąg i dokumentów rozwiązanej spółki (§ 6). Rozdział III zamykają w § 7 konkluzje rozważań przedstawionych w tym rozdziale.

Zwieńczeniem pracy jest podsumowanie rozszerzone o uwagi *de lege ferenda*.

Rozdział I

Pojęcie i koncepcja usytuowania prawnego wierzyciela wspólnika

§ 1. Znaczenie prawne określenia „wierzyciel” a pojęcie i status wierzyciela wspólnika w spółce jawnej

Odrębność usytuowania prawnego wierzyciela wspólnika w spółce jawnej można dostrzec na gruncie przepisów kodeksu spółek handlowych o spółce jawnej, w tym zwłaszcza regulacji przesłanek rozwiązania i likwidacji tej spółki (art. 58–85 k.s.h.). Unormowania te w sposób odmienny od przepisów ogólnych kodeksu cywilnego kształtują uprawnienia wierzyciela w stosunku do dłużnika będącego wspólnikiem spółki jawnej, a także w relacji do tej spółki w zwykłej formie ustrojowej i fazie w likwidacji.

Szczegółowa analiza wskazanych szczególnych uprawnień wierzyciela wspólnika spółki jawnej umiejscowiona w rozdziale II i III tej pracy dotyczy praw służących wierzycielowi w spółce. Istnienie tych dodatkowych uprawnień przesądza o konieczności postrzegania statusu prawnego wierzyciela wspólnika spółki jawnej odrębnie od statusu prawnego wierzyciela w ogólności, tj. w znaczeniach, które nadaje się temu pojęciu w „tradycyjnej” cywilistyce.

Relację znaczeniową między ogólnym pojęciem wierzyciela i kategorią wierzyciela wspólnika w spółce jawnej można generalnie sprowadzić do dwóch prostych stwierdzeń. Po pierwsze, każdy wierzyciel wspólnika w spółce jawnej jest wierzycielem w znaczeniu ogólnym (cywilnoprawnym). Po drugie nie każdy wierzyciel w znaczeniu ogólnym jest wierzycielem wspólnika w spółce jawnej. Drugie stwierdzenie dotyczy zasadniczo trzech sytuacji. Pierwszej, kiedy wierzyciel w znaczeniu ogólnym może być wierzycielem wspólnika spółki jawnej i nim jest. Drugiej, gdy wierzyciel

w znaczeniu ogólnym może być wierzycielem wspólnika spółki jawnej, ale nie jest nim, np. dlatego że nie jest tym zainteresowany. Trzecia sytuacja dotyczy natomiast przypadku, w którym wierzyciel w znaczeniu ogólnym nie może być wierzycielem wspólnika spółki jawnej i nim nie jest niezależnie od tego, czy jest tym zainteresowany. Nie każdemu wierzycielowi przysługują zatem szczególne uprawnienia związane ze statusem wierzyciela wspólnika w spółce jawnej. W związku z powyższym szczegółowa charakterystyka określenia i usytuowania prawnego wierzyciela wspólnika w spółce jawnej powinna być poprzedzona syntetycznym wyjaśnieniem znaczeń, które nadaje się ogólnemu pojęciu wierzyciela w nauce prawa cywilnego.

W znaczeniu ogólnym, cywilnoprawnym wierzyciel, w tym także wierzyciel wspólnika w spółce jawnej, może podlegać kwalifikacji przede wszystkim jako:

- 1) podmiot zobowiązania,
- 2) podmiot prawa,
- 3) strona zobowiązania,
- 4) uczestnik wielopodmiotowego stosunku obligacyjnego,
- 5) jeden z wielu wierzycieli albo podmiot wspólności wierzytelności,
- 6) osoba trzecia uprawniona do otrzymania świadczenia i wierzyciel z umów z udziałem osób trzecich,
- 7) cedent albo cesjonariusz.

Ad. 1. Określenie „wierzyciel” jest związane bezpośrednio z konstrukcją stosunku zobowiązaniowego. Stosunek ten jest relacją prawną o charakterze dwustronnie zindywidualizowanym, z której wynika obowiązek świadczenia jednego podmiotu – dłużnika, na rzecz drugiego – wierzyciela¹. Stosunek obligacyjny i właściwe dla niego pojęcie wierzyciela nie występuje w przypadku, gdy spoczywający na określonym podmiocie obowiązek dotyczy zachowania podejmowanego na rzecz zobowiązanego do tego zachowania².

Wierzyciel jest podmiotem zobowiązania, któremu przysługuje wierzytelność, tj. prawo do domagania się spełnienia określonego w tym stosunku prawnym świadczenia od innego, drugiego podmiotu tego stosunku

¹ Wyjątek od wskazanego określania zobowiązania (stosunku zobowiązaniowego) dotyczy zobowiązań z uprawnieniami bezwzględными (zob. np. odnoszący się do najmu lokalu mieszkalnego art. 690 k.c.), szerzej przede wszystkim A. Kubas, *Rozszerzona skuteczność wierzytelności*, St. Cyw. 1969, nr 13–14, s. 211 i n.; S. Grzybowski (w:) *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, red. Z. Radwański, Ossolineum 1981, s. 13 i n.; Z. Banaszczyk (w:) *System Prawa Prywatnego*, t. I, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 857 i n.

² Zob. P. Machnikowski (w:) *System Prawa Prywatnego*, t. V, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2006, s. 113.

– dłużnika³. Świadczenie, którego spełnienia może żądać wierzyciel jako zachowanie dłużnika wyznaczone treścią zobowiązania, dotyczy podmiotu będącego wierzycielem lub jego spraw.

Przymiot wierzyciela zależy od przypisania danemu podmiotowi prawa do domagania się określonego świadczenia. W przypadku, gdy podmiot zobowiązania ma prawo do otrzymania świadczenia – jest wierzycielem, jeżeli natomiast ma obowiązek je spełnić – dłużnikiem⁴. Wyznacznikiem przymiotu wierzyciela, jak również dłużnika jako podmiotu zobowiązania, jest zatem w każdej sytuacji relacja do świadczenia stanowiącego określone zachowanie przewidziane w treści tego stosunku⁵.

W zobowiązanych z jednym świadczeniem ustalenie, który z jego podmiotów ma status wierzyciela, nie rodzi wątpliwości⁶. Inaczej jest w przypadku stosunków obligacyjnych o charakterze dwustronnie zobowiązującym, w których występuje dwa lub więcej świadczeń, a każdy z podmiotów jest jednocześnie wierzycielem w stosunku do jednego i dłużnikiem w stosunku do drugiego, innego świadczenia. W tych stosunkach jednoznaczne określenie, który z podmiotów zobowiązania jest wierzycielem, może nastąpić jedynie w odniesieniu do konkretnego (konkretnych) świadczeń⁷.

Ad. 2. Wierzycielem może być każdy podmiot prawa cywilnego – osoba fizyczna (art. 8–32 k.c.), osoba prawna (art. 33–43 k.c.), a także jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną (art. 33¹ k.c.)⁸.

Zakres zdolności do bycia wierzycielem jest emanacją zakresu zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych poszczególnych kategorii

³ Zob. zwłaszcza K. Zawada (w:) *System Prawa Prywatnego*, t. VI, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2010, s. 1020 i n.

⁴ Zob. uwagi A. Kleina, *Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego*, Wrocław 2005, s. 37 i cytowana tam literatura.

⁵ Szerzej: P. Machnikowski (w:) *System...*, t. V, red. E. Łętowska, s. 113.

⁶ Przykładem takiej relacji prawnej może być zobowiązanie z umowy darowizny (art. 888 k.c.) – zob. np. Z. Gawlik (w:) Z. Gawlik, A. Janiak, A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, G. Koziół, E. Niezbecka, T. Sokołowski, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III, *Zobowiązania. Część szczególna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2010, s. 1170.

⁷ Podstawą zobowiązania dwustronnie zobowiązującego jest np. umowa sprzedaży, o dzieło czy najmu – zob. A. Brzozowski (w:) *System...*, t. V, red. E. Łętowska, s. 409.

⁸ Określana w literaturze także m.in. „ułomną osobą prawną”, „podmiotem ustawowym”, „osobą ustawową”, czy „nieosobowym podmiotem prawa” – zob. prezentację koncepcji nazewnictwa jednostek organizacyjnych nie będących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, przedstawioną przez A. Kidybę (w:) Z. Gawlik, A. Janiak, A. Jedliński, A. Kidyba, K. Kopaczyńska-Pieczniak, E. Niezbecka, T. Sokołowski, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2009, s. 152 i n., jak również literaturę tam przywołaną.

podmiotów prawa, która została wyczerpująco przedstawiona zwłaszcza w literaturze prawa cywilnego⁹. Szczegółowa prezentacja tego zagadnienia wykracza poza ramy określone celem niniejszego opracowania.

Zakres zdolności do bycia wierzycielem przez osobę fizyczną jest uzależniony od zakresu zdolności do czynności prawnych tej osoby, który z kolei podlega normatywnemu stopniowaniu. Osoba fizyczna, która wprawdzie nie posiada zdolności do czynności prawnych, jednak wyjątkowo może dokonywać czynności w tzw. drobnych bieżących sprawach życia codziennego, może być wierzycielem z tytułu tych czynności (w tym zwłaszcza umów). Osoba fizyczna ograniczona w zdolności do czynności prawnych może być wierzycielem z tytułu czynności, których dokonała samodzielnie (np. czynności przysparzających)¹⁰, jak również za zgodą jej przedstawiciela ustawowego (np. czynności rozporządzających)¹¹. Wątpliwości co do pełnego zakresu zdolności do bycia wierzycielem nie wywołuje sytuacja, w której osoba fizyczna posiada pełną zdolność do czynności prawnych.

Zdolność do czynności prawnych osób prawnych i jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, nie podlega stopniowaniu jak w przypadku osób fizycznych¹². Zasadniczo od momentu ich powstania do chwili ustania wskazane jednostki organizacyjne posiadają stały zakres zdolności do czynności prawnych wynikający – indywidualnie w odniesieniu do każdej z nich – z normujących je przepisów prawa. Istnienie i zakres zdolności do bycia wierzycielem przez wskazane jednostki organizacyjne jest uzależniony od posiadania przez nie zdolności do czynności prawnych oraz jej zakresu. Podstawa prawna i zakres zdolności do bycia wierzycielem przez

⁹ Zob. zwłaszcza F. Zoll, *Prawo cywilne. Część ogólna*, t. I, Poznań 1931, s. 139, J. Kosik, *Zdolność prawna państwowych osób prawnych w zakresie prawa cywilnego*, Warszawa 1963, s. 16, A. Klein, *Zdolność prawna, zdolność do czynności prawnych i inne czynności a klasyfikacja zdarzeń prawnych*, St. Cyw. 1969, nr 13–14, s. 169, M. Pazdan (w:) *System...*, t. I, red. M. Safjan, s. 913 i n.

¹⁰ Katalog czynności, które osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może podejmować samodzielnie, obejmuje ponadto czynności wskazane w art. 20–22 k.c. Obszernie w tym zakresie: M. Pazdan (w:) *System...*, t. I, red. M. Safjan, s. 983–991. Zob. ponadto uchwałę SN z dnia 30 kwietnia 1977 r., III CZP 73/76, OSNC 1978, nr 2, poz. 19 i uchwałę SN z dnia 13 grudnia 1994 r., III CZP 159/94, OSNC 1995, nr 3, poz. 53.

¹¹ W grupie czynności wymagających zgody przedstawiciela ustawowego należy wymienić poza tym czynności zobowiązujące – zob. np. T. Sokołowski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz...*, t. I, red. A. Kidyba, s. 84–90.

¹² Szerzej: M. Pazdan (w:) Z. Banaszczyk, A. Brzozowski, J. Mojak, L. Ogiełło, M. Pazdan, J. Pietrzykowski, W. Popiołek, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, J. Szachulowicz, K. Zaradkiewicz, K. Zawada, *Kodeks cywilny. Komentarz do artykułów 1–449*, t. I, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2008, s. 85–86, a także przywołana tam literatura.

osoby prawne oraz jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, są określone każdorazowo:

- 1) w przepisach prawa regulujących organizację i funkcjonowanie tych podmiotów¹³, a także
- 2) w przypadku osób prawnych – w ich statutach, natomiast w przypadku jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną – w ich umowach albo statutach¹⁴.

Wierzyciel może, ale nie musi, być przedsiębiorcą. Stwierdzenie to dotyczy wszystkich podmiotów prawa, które mają zdolność prawną do bycia wierzycielem niezależnie od tego, na podstawie jakich przepisów kwalifikowani są jako nie-przedsiębiorcy albo przedsiębiorcy¹⁵.

Ad. 3. Wierzyciel będący podmiotem stosunku obligacyjnego może być określany także jako strona tego stosunku (strona zobowiązania), tj. tzw. strona wierzycielska – w odróżnieniu od strony dłużniczej¹⁶.

Określanie wierzyciela „stroną zobowiązania” jest przydatne przede wszystkim dla opisu sytuacji, w której do otrzymania jednego świadczenia uprawniony jest więcej niż jeden podmiot będący wierzycielem. W szczególności dotyczy to zagadnienia wielości wierzycieli i wspólności wierzytelności. Określenie strony zobowiązania ułatwia przedstawianie relacji między podmiotami strony wierzycielskiej oraz stosunków między stroną wierzycielską a stroną dłużniczą¹⁷.

Posługiwanie się kategorią strony wierzycielskiej zobowiązania umożliwia ponadto prezentowanie konstrukcji i założeń stosunków zobowią-

¹³ Przykładowo podstawą organizacji i funkcjonowania spółki akcyjnej jako osoby prawnej są stosowne przepisy kodeksu spółek handlowych i oparte na nich statut tej spółki – zob. w szczególności J. Frąckowiak (w:) J. Frąckowiak, A. Kidyba, W. Popiołek, W. Pyziół, A. Witosz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. W. Pyziół, Warszawa 2008, s. 554 i n., M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 558 i n.

¹⁴ Na przykład podstawą organizacji i funkcjonowania spółki komandytowo-akcyjnej jako jednostki organizacyjnej nie będącej osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną, są stosowne przepisy kodeksu spółek handlowych, a także oparte na nich statut tej spółki – zob. zwłaszcza A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. I, wyd. 6, Warszawa 2008, s. 501 i n.

¹⁵ Na temat definicji przedsiębiorcy zob. uwagi A. Kidyby, *Prawo handlowe*, Warszawa 2009, s. 18–28; A. Janiak (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz...*, t. I, red. A. Kidyba, 191–202.

¹⁶ Zob. szerzej w tej kwestii zamiast wielu G. Domański, *Instytucje kodeksu zobowiązań. Część ogólna*, Warszawa 1936, s. 48, A. Klein, *Elementy...*, s. 34 i n., S. Grzybowski (w:) *System...*, t. III, cz. 1, red. Z. Radwański, s. 49, W. Czachórski, *Zobowiązania – zarys wykładu*, Warszawa 2002, s. 47, Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 2005, s. 11 i n.; inaczej A. Ohanowicz (w:) A. Ohanowicz, J. Górski, *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1970, s. 20, który neguje rozróżnienie podmiotu i strony zobowiązania.

¹⁷ Zob. A. Klein, *Elementy...*, s. 35–37.